

Bánhidi Zoltán

A kontrasztív módszer alkalmazása a nyelvoktatásban

Már a magyar elődök is megvilágították, hogy a nyelvoktatást nem lehet elszakítani az illető nép kultúrájától. A nyelvről alkotott alapelv szerint ugyanis a nyelv a társadalmi érintkezés legfontosabb eszköze, hű képe az adott társadalom anyagi és szellemi világának. A nyelvben tehát benne van - mindenekelőtt az illető nép, de tágabb értelemben a földrész, illetve az egész emberiség kultúrája. Ez a nyelvoktatás lexikájában több síkon jelentkezik.

1. A legtágabb értelemben az ún. "fogalomköri szókincsbővítés" használja fel a szituációs helyzetek teremtésekor (vásárlás, háztartási munka, napi állandó tevékenységek és jelenségek: közlekedés, időjárás stb.). Az azonos fogalmak és képzetek megkönnyítik az azonos szituációban jelentkező nyelvi jelek felfogását. (...)

2. De a kontrasztivitást a társadalmi élet (civilizáció, kultúra) bármely más megnyilvánulásának nyelvi tényeinél fel lehet használni: pl. az angoloknak és az amerikaiaknak a sport máig is kitűnő nyelvi szituáció (vö. angol nyelvkönyvek, hangos anyag).

3. Haladó fokon a szorosabban vett történeti-társadalmi eseményeknél a lexikai anyaghoz adjunk összevetést (a forrásnyelv és a célnyelv) azonos történeti időszakából, illetve a célnyelv népének megfelelő történeti korból: pl. Heltai turnyier vagy Dugonics torna szavának szövegkörnyezetével sokkal jobban lehet érzékelteni az angol "Ivanhoe" korát, mint hosszadalmas magyarázgatással.

A nyelvi kontrasztivitás a szövegösszefüggések kontrasztivitásában erő-

sebben mutatkozik meg; s a szókincsbeli összevetésen túlmenően nemcsak a fonológiai, morfológiai, de még a szintagmák adta nyelvi anyagban sem merül ki. A jelentéstan ugyanis még inkább tükrözi a történeti-társadalmi körülményeket. Az élethelyzet, a szövegkörnyezet - s egyáltalán az ún. nyelvi közeg - azonossága bizonyos nyelvi azonossággal jár együtt. (...)

De a nyelvek összevetésekor számolni kell a szövegösszefüggésnek még más jegyeivel is: ti. a mondat szerkesztéssel. A szövegösszefüggés csoport- v. rétegnyelvi, ill. műfaji kötöttsége (dráma, vers, szépirodalmi v. tudományos próza stb.) is jellemző, de még az egyszerű közlésekben sem mindegy az érzelmi telítettségű (ellipszis, interzió; felkiáltó vagy óhajtó mondatok; feltételes mondatok; jövő idő) mondat szerkesztés vagy az érzelmileg közömbös kijelentő mondatos nyelvhasználat.

A kontrasztív módszer alkalmazása a nyelvoktatásban ismét előhozza a beszéd v. az írás elsőbbségének kérdését; felveti, hogy melyik ma a művelt nemzeteknél a nyelvhasználatnak, a nemzeti "kommunikációs tevékenységnek" fő típusa, normahordozója. Ma már a nyelvtudományban is egyre többen vallják azt a nézetet, hogy "A megnyilatkozások szóbeliek vagy írásbeliek, de az írásbeliek igen nagy fontosságúak... Nagyon gyakran megtörténik, hogy a szóbeli beszélgetés is írott szövegre támaszkodik. A nyilvános érintkezésben tehát az élőszóbeli elem meglehetősen háttérben van" (MNy. LIX, 180), valamint hogy a beszéd és az írás megkülönböztetése helyett hasznosabb a "nyelvhasználatnak" két rétegét megkülönböztetni a magán- és a nyilvános érintkezés szerint. Ez az utóbbi fejlődésünk mai fokán a nyelvhasználati alapréteg, s nem a szokásos beszéd megemelt szintű változata, hanem egy írott rétegnek, a "közlő prózának" beszélt formája (ez jelentkezik szinte mindenütt, ahol beszédbeli megnyilatkozásunk nem familiáris, hanem valamennyire is hivatalos jellegű.) A "mondat szerkesztésben, szóhasználatban, de sokszor még hangtani arculatban is legtipikusabb

formának, szinte már alaprétegnek kell tartanunk azt, amit a köznapi, a beszélgető beszéddel szemben "igényes beszélt nyelvnek" nevezhetünk...a riporterek és riport-alanyok dadogásán felháborodunk, éppen azt kifogásoljuk bennük, hogy beszélt nyelven beszélnek ott, ahol mi az írott nyelven való beszédet, a közlő prózát szoktuk meg" (Helyes kiejtés, szép magyar beszéd - Az egri kiejtési konferencia anyaga. Budapest, 1967. 38-39. és 253. lap). Ezeket az idézeteket Deme László úgy magyarázza, hogy a "beszéd" itt semmiféleképp sem az élőbeszédet, a szóbeli megnyilatkozást jelöli csupán, hanem a kommunikációs tevékenységnek minden formáját, az írásbeli semmivel sem kevésbé, mint az élőszóban valót. A "beszéd" a nyelvhasználatnak minden formáját jelöli; semmiképp sem az írás ellenlábasa, sőt mint tartósított válfajt azt is magában foglalja (vö. Mondatszerkezeti sajtósági vizsgálata. Akadémiai Kiadó, Budapest 1971. 19-25.).

Jó, ha felügyelünk erre a magyar nyelv oktatásában, hiszen egy kis nép nyelvét elsősorban tudományos célokkal szokták tanulni; pedig hozzánk is eljutottak olyan irányzatok (a nagy világnyelvek oktatásának hatása-ként - vö. UNESCO értekezletek), amelyekben csak a régi értelemben felfogott "beszéd"-re való oktatásnak, a "csevegésnek" volt helye. Az oktatói cél pontos körülhatárolásának tehát meg kell előznie magát a nyelvoktatást, mert nem lehet egy nyelvet sem "általában" tanítani sem kezdő, sem haladó fokon. Ezzel függ össze a nyelvtani anyag és a lexika gondos megválasztása, ill. az a tény, hogy elismert grammatikákat írtak már, még elfogadható szöveggyűjteményeket is állítottak össze a nyelvoktatáshoz, de olyan nyelvkönyvet, melyet több-kevesebb joggal ne támadtak volna, tudtommal még nem alkottak a világon. Ne várják tehát a külföldön oktató kollégák sem, hogy itthon számukra "valóban megfelelő" nyelvkönyveket lehet írni.

(1971.)